

УДК 658.012.2

Черних О.В.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ПОЛІТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто сутність та суб'єкти соціальних інвестицій, напрямки соціально відповідального інвестування у світовій практиці, стан російського та українського ринків соціальних інвестицій. Зроблено висновок щодо проблем та перспектив розвитку політики соціальних інвестицій на підприємствах України.

Essence and subjects of social investments, directions of the socially responsible investing in the world practice, and the state of russian and ukrainian social investments markets are reviewed. A conclusion about problems and prospects of social investments development at ukrainian enterprises is made.

В останні роки тема соціальної відповідальності бізнесу опинилася в центрі уваги суспільства, держави, міжнародних організацій. Формою реалізації соціальної відповідальності для підприємств є соціальні інвестиції, які посіли особливе місце в корпоративній стратегії і стають частиною повсякденної управлінської практики компаній. Бізнес почав усвідомлювати необхідність прийняття певної відповідальності за середовище, в якому він працює.

Метою статті є аналіз сутності соціальних інвестицій та соціально відповідального інвестування, стану ринку соціальних інвестицій в Росії та Україні, виявлення перспектив розвитку політики соціальних інвестицій на українських підприємствах.

Дослідженням політики реалізації соціальних інвестицій в практиці компаній займаються такі вітчизняні автори, як В.М. Якимець, А.Ф. Векслер, Г.Л. Тульчинський, С.В. Туркін, Ю. Слащева, С.Є. Литовченко, Є.В. Балацький, М.І. Либоракіна та ін.

Соціальні інвестиції - це матеріальні, технологічні, управлінські та інші ресурси, а також фінансові засоби компаній, що направляють на реалізацію соціальних програм, розроблених з урахуванням інтересів внутрішніх і зовнішніх зацікавлених сторін. На підставі вищевикладеного можна припустити, що в стратегічному відношенні компанією буде отриманий певний соціальний і економічний ефекти [1].

Дослідження, проведене Асоціацією менеджерів Росії, виявило, що соціальні інвестиції компаній, здійснені шляхом реалізації внутрішніх і зовнішніх соціальних програм, є пріоритетним напрямком соціальних витрат. Основними напрямками соціальних інвестицій є розвиток персоналу - 44%, ресурсозбереження і захист навколишнього середовища складає 21%, охорона здоров'я - 9,3%, розвиток місцевого співтовариства - 9,1%, забезпечення сумлінної ділової практики - 5,1%. При цьому спострігається зрушення в соціальних інвестиціях у напрямку місцевого співтовариства. Це означає, що інтереси бізнесу все більше переносяться з персоналу підприємства на зовнішнє соціальне оточення [1].

Суб'єкти соціальних інвестицій - органи державної влади, державні і муніципальні підприємства, комерційні і некомерційні організації, фізичні особи. Для держави цілями соціальних інвестицій можуть бути підвищення національного доходу і рівня життя населення; для комерційних структур, іноземних інвесторів і фізичних осіб – прибуток; для некомерційних організацій - підвищення рівня і якості життя населення за допомогою задовільнення матеріальних, духовних і соціальних потреб [2].

Соціальні інвестиції варто відрізняти від спонсорства і благодійності.

Спонсорство – добровільна матеріальна, фінансова, організаційна та інша підтримка фізичними та юридичними особами будь-якої діяльності з метою популяризації виключно свого імені, найменування, свого знака для товарів і послуг [3].

Благодійність – добровільне безкорисливе пожертвування фізичних і юридичних осіб в формі надання одержувачам мінімальної фінансової, організаційної та іншої добродійної допомоги [4].

Таким чином, спонсорство - це допомога на взаємовигідних умовах в обмін на рекламну підтримку, а благодійність - безоплатна допомога. Соціальні інвестиції - це засіб, направлений на реалізацію конкретних зовнішніх і внутрішніх соціальних програм підприємства, це практична форма реалізації соціальної відповідальності. Це можуть бути інвестиції в об'єкти муніципальної інфраструктури, медицини, освіти, культури. Строк їхньої окупності значно довше, а чиста наведена вартість нижче, але віддача від них виражається не тільки в грошовому еквіваленті. Ефект може бути у вигляді зміцнення довіри і створення позитивного іміджу компанії серед представників співтовариства, куди були спрямовані інвестиції.

Багато закордонних досліджень виявило: за інших рівних умов люди обирають компанію, яка, на їхню думку, є соціально відповідальною. А надалі ці переваги трансформуються в дії – придбання акцій, товарів і послуг. Безпосередні переваги від соціальних інвестицій - створення стабільного ділового середовища, зниження операційних ризиків, підйом фінансових показників, зростання продажів, підвищення продуктивності праці, зниження витрат, розширення ринку, збільшення ринкової вартості підприємства у довгостроковій перспективі [5].

Соціальні інвестиції – це кошти підприємства, що направляються на реалізацію соціально відповідальної поведінки, яка є фактором соціально відповідального інвестування в діяльність підприємства з боку інвесторів.

Соціально відповідальне інвестування (socially responsible investing, social investing, socially aware investing, ethical investing, mission-based investing, natural investing) - це процес вкладення засобів інвесторів з урахуванням факторів соціального, екологічного і етичного характеру поряд із традиційним фінансовим аналізом [6].

В основі соціально відповідального інвестування знаходиться вивчення і виділення об'єктів для інвестування, що задовольняють певним критеріям соціальної відповідальності, під якою розуміється відкрита і прозора діяльність, що базується на етичних цінностях, повазі до своїх співробітників, акціонерів і споживачів, а також турботі про навколишнє середовище.

Основна мета соціально відповідального інвестування - сполучення економічної ефективності вкладень засобів з етичними цінностями інвестора. У США представлений найбільший сегмент світового ринку соціально відповідальних інвестицій - 2,29 трлн. дол., або 81,8% світового ринку.

Розвиток і поширення соціального інвестування пов'язане з усвідомленням того, що корпорації впливають на якість життя населення. Зростання чисельності соціально свідомих інвесторів благотворно впливає на ділову практику компаній і стимулює позитивні зміни в суспільстві.

У світовій практиці розрізняють три стратегії соціально відповідального інвестування [6]:

1. Просівання (screening) або вибір для інвестиційного портфеля паперів тих компаній, які відповідають заданим соціальним або екологічним критеріям. "Просівання" може здійснюватися за принципом виключення ("negative" або "avoidance" screening), що припускає видалення зі списку розглянутих для інвестування компаній, чия продукція або

ділова практика суперечать етичним або моральним цінностям інвестора. Останнім часом більшу популярність знаходить "positive screening" або "просівання", що припускає цільовий пошук цінних паперів тих компаній, які характеризуються позитивним впливом на розвиток суспільства і роблять внесок у справу захисту навколишнього середовища.

Таким чином, процес "просівання" вимагає значних зусиль і тимчасових витрат на вивчення корпоративної політики і ділової практики компаній. Більшість соціально свідомих інвесторів не можуть здійснювати його самостійно і звертаються для вкладення своїх засобів в соціально відповідальні взаємні фонди.

Портфель соціально відповідального взаємного фонду формується професійними менеджерами та аналітиками, які при оцінці компаній ураховують безліч аспектів, від характеру виробленої продукції і впливу діяльності компаній на навколишнє середовище до проведеної політики зайнятості. Фільтри, використовувані соціально відповідальними взаємними фондами для відбору паперів для свого портфеля, можуть бути різноманітними, і кожний інвестор залежно від своїх пріоритетів має можливість обрати будь-який фонд.

За статистичними даними, зібраними Соціальним Інвестиційним Форумом (Social Investment Forum) за період 1995-2001 рр., найчастішим фільтром при формуванні соціально орієнтованих портфелів є виробництво тютюну. Такі критерії як екологія, права людини, недискримінаційна політика зайнятості, азартні ігри, виробництво алкоголю і зброї також використовуються досить часто, в більш ніж 50% "просіяних" портфелів (screened portfolios).

Загальний розмір активів, керованих у відповідності зі стратегією "просівання", склав у США в 2005 році 1685 млрд. доларів, збільшившись у 10 разів в зрівнянні з 1995 роком..

2. Друга стратегія для соціально свідомих інвесторів зветься "активність акціонерів" (shareholder activism або shareholder advocacy). Інвестори виступають співвласниками компаній, в акції яких вони інвестували свої кошти, а зі статусу акціонерів впливають їхні права і обов'язки. Все більше соціально орієнтованих інвесторів використовують свою роль співвласників для того, щоб піднімати хвилюючі їх питання відносно діяльності або ділової практики компанії.

Акціонери можуть загострити увагу на соціальних або екологічних проблемах у діалозі з менеджерами компанії, виступах і голосуванні на зборах акціонерів, або можуть виразити свій протест через вилучення капіталовкладень. Ці можливі дії переслідують єдину мету - інформувати менеджмент компанії про те, як ставляться до її ділової практики і корпоративної політики акціонери та інші зацікавлені особи: споживачі, робітники підприємства або постачальники.

У 2005 році в США акціонерами було висунуто 348 пропозицій по темі соціальної відповідальності та корпоративного управління, відсоток підтримки склав у середньому 10,3. При цьому внесена пропозиція може бути відкликана у випадку, якщо менеджмент компанії починає дії по її впровадженню в життя. У 2005 році таких відкликаних було зареєстровано 177.

3. Третя можливість брати участь у соціальних інвестиціях - це "місцеві інвестиційні програми" (community investing). Кошти, надані інвесторами в рамках цих програм у вигляді фінансування під низький відсоток спрямовуються людям, що належать до малозабезпечених верств населення, які перебувають в несприятливих економічних умовах і проживають в бідних міських і сільських районах США та в країнах, що розвиваються. Без існування подібних програм ці люди не мали б можливості одержувати доступ до позикових коштів у традиційних фінансових інститутах. Частка „місцевих

соціальних програм” в загальному обсязі соціальних відповідальних інвестицій у США становить близько 1%, розмір активів в 2005 році оцінюється в 19,6 млрд. дол., у той час як в 1995 році їхній обсяг склав тільки 4 млрд. дол. США.

Основними суб'єктами інвестування в місцеві співтовариства є банки розвитку співтовариств (Community Development Banks), з активами, оцінюваними в 10,1 млрд. дол., і кредитні союзи розвитку співтовариств (Community Development Credit Unions) з активами в 5,1 млрд. дол., що направляють гроші своїх вкладників на позики для фінансування будівництва муніципального житла за доступними цінами, на розвиток малого бізнесу, допомогу малозабезпеченим громадянам та в інші місцеві проекти. Існують позикові фонди розвитку співтовариств (Community Development Loan Funds) з активами в 3,4 млрд. дол. і венчурні фонди розвитку співтовариств (Community Development Venture Capital Funds) з активами 870 млн. дол., які пропонують фінансові ресурси для аналогічних проектів у районах, населення яких має доходи нижче середнього рівня. Всі ці міри покликані сприяти вирівнюванню рівня життя в різних районах країн США і згладжувати соціальну напруженість.

Суб'єктами соціально відповідального інвестування є інвестиційні фонди, професійні менеджери, що управляють активами приватних і інституціональних клієнтів, а також фінансові інститути суспільного інвестування, що надають інвесторам можливість здійснювати інвестиції відповідно до їхніх особистих переконань і принципів відносно соціально значимих питань і використовують для цього три основні стратегії: відбір компаній, активні дії і суспільне інвестування.

Під егідою Генерального секретаря ООН та міжнародною групою інституціональних інвесторів розроблені Принципи відповідального інвестування, які враховують зростаюче значення питань екологічного, соціального і корпоративного управління (ЕСКУ) для політики в сфері інвестування. Принципи соціально відповідального інвестування полягають у наступному [7]:

1. Включення питань, що стосуються екології, соціальної сфери і корпоративного управління (ЕСКУ), у проведення аналізу інвестиційної політики і прийняття рішень.
2. Одержання відповідної інформації з питань ЕСКУ від організацій, у які інвестуються гроші.
3. Надання допомоги в прийнятті та здійсненні Принципів в інвестиційній політиці підприємств..
4. Співробітництво у справі підвищення ефективності здійснення Принципів, участь у роботі мереж і інформаційних баз з метою обміну досвідом.
5. Надання доповідей про діяльності і досягнутий прогрес у справі здійснення Принципів.

Підписуючи ці Принципи, інвестори проводили оцінку ефективності здійснення Принципів і згодом удосконалили їхній зміст. Інвестори вважають, що це допоможе підвищити здатність виконувати зобов'язання стосовно одержувачів допомоги та у повній мірі привести процес інвестування у відповідність із більш широкими інтересами суспільства.

Принципи відповідального інвестування (ПВІ) одержали підтримку 190 учасників, що управляють активами на суму понад 9 трлн. доларів США. По мірі збільшення числа учасників зростає вплив Принципів на фінансовий сектор і на всю економіку в цілому. Ініціатива ПВІ вплинула на бізнес завдяки створенню системи зниження інвестиційних ризиків, пов'язаних з питаннями екології, соціальної сфери і корпоративного управління [8].

Кліринговий центр, створений наприкінці 2006 року, є форумом для учасників програми, надаючи їм можливість обмінюватися інформацією про свою діяльність.

В партнерстві зі Шведським агентством міжнародного розвитку Фінансова ініціатива ЮНЕП (Програма ООН з охорони навколишнього середовища) очолює дворічний проект для просування Принципів відповідального інвестування країнах що розвиваються. Цілями проекту є [8]:

- просування ПВІ на ринках, що розвиваються, і створення бази учасників програми;
- організація навчання, підтримки впровадження Принципів відповідального інвестування у життя і надання допомоги учасникам програми;
- стимулювання співробітництва і створення мереж обміну інформацією;
- робота з усіма учасниками ПВІ для вирішення питань корпоративної відповідальності, корпоративного управління та інших питань з екології, соціальної сфери і корпоративного управління в країнах, що розвиваються.

Активну політику соціальних інвестицій здійснюють російські та українські компанії: в Росії - ВАТ „Газпром”, ВАТ „Татнефть”, ВАТ „Северсталь”, ТНК-ВР, РУСАЛ, ВАТ „ГМК „Норильський никель”, РАО „ЕЭС России”; в Україні - компанія „СКМ”, корпорації „Індустріальний союз Донбасу” та „Науково-виробнича інвестиційна група „Інтерпайп”. По програмах зовнішніх соціальних інвестицій ведеться реконструкція та будівництво доріг, ліній електропостачання, мостів; спонсуються великі оздоровчі програми, здійснюються екологічні заходи і допомога в збереженні історико-культурних цінностей, оснащення сучасною медичною технікою міських лікарень, реалізується підтримка ветеранів і інвалідів, місцевих співтовариств, фінансується програми комплексного розвитку міст.

Однак, існують проблеми для розвитку ринку соціальних інвестицій в Україні:

- відсутність єдиного усвідомлення про соціальні інвестиції;
- безсистемний підхід до соціального інвестування;
- відсутність загальноприйнятих стандартів публічної соціальної звітності компаній.

Успішний розвиток ринку соціально відповідального інвестування багато в чому залежить не тільки від попиту інвесторів і активності учасників ринку, але й від того, наскільки держава усвідомлює важливість ідей соціально відповідального інвестування та використовує їх на практиці.

В Росії існує Агентство "Соціальні Інвестиції" [9], що з 1994 року професійно займається питаннями соціальної активності бізнесу і соціальних інвестицій. Робота Агентства підтримується фондами C.S. Mott Foundation, DFI, Tacis, European Commission, Eurasia, російськими корпоративними донорами.

Організація здійснює:

- Розробку "зовнішньої" і "внутрішньої" соціальної політики компаній з урахуванням їх цілей.
- Створення підрозділів корпоративної соціальної відповідальності.
- Коректування благодійної діяльності бізнесу, розробку і експертизу соціальних проектів.
- Розробку і просування іміджу компанії як "корпоративного громадянина".
- Створення кінцевого рекламного продукту, що відбиває соціальну активність компанії.
- Розробку і проведення навчальних курсів для персоналу компанії з питань соціальних інвестицій і роботи в місцевих співтовариствах.
- Виробництво і розміщення друкованих і телевізійних матеріалів про соціальну активність компаній.

В Україні на державному рівні соціальними інвестиціями займається неприбуткова організація Український фонд соціальних інвестицій (УФСІ) [10], що була створена за ініціативою Кабінету міністрів в 2000 р. з метою підготовки і виконання розробленого Урядом України спільно зі Світовим банком Проекту "Фонд соціальних інвестицій" (далі - Проект), строк реалізації якого 2002-2008 рр.

УФСІ розглядає мікропроекти спрямовані на поліпшення:

- якості дошкільної і базової освіти;
- якості і доступу до послуг у сфері культури;
- якості першої медичної допомоги в сільській місцевості;
- доступу до питної води і поліпшення її якості;
- стану навколишнього середовища шляхом озеленення, здійснення заходів щодо очищення територій, запобігання ерозії ґрунту.

Принципи фінансування мікропроектів:

- загальна вартість одного мікропроекту не повинна перевищувати 150 тис. дол. США;
- УФСІ фінансує до 90% вартості мікропроекту;
- внесок громади повинен скласти не менше 10%.

Основні цілі проекту:

- поліпшення умов життя бідних і уразливих верств населення в певних громадах;
- розширення можливостей громадян і уразливих груп населення в рішенні місцевих соціальних проблем;
- сприяння реформуванню системи соціального захисту шляхом створення моделей адресного надання послуг.

Загальний бюджет Проекту складає 77 млн. дол. США, включаючи очікуваний внесок Уряду України - 9,97 млн. дол., очікувані внески місцевих співтовариств - близько 6,9 млн. дол. США, а також кошти грантів міжнародних донорів. Відповідальним за виконання Проекту є Міністерство праці і соціальної політики України, а безпосереднім виконавцем - Український фонд соціальних інвестицій.

Даний проект є найбільш масштабним у соціальній сфері України по напрямках діяльності та обсягам фінансування.

Очікуваний ефект від впровадження Проекту:

- корисність отримують 1 млн. громадян України;
- в 50 найбільше соціально проблемних районах України буде зроблений вагомий внесок у поліпшення стану соціально-економічної інфраструктури;
- підвищиться економічна активність населення;
- зросте участь співтовариства в рішенні власних соціальних проблем;
- покращиться доступ до існуючих і будуть створені нові соціальні послуги;
- будуть впроваджені прозорі й ефективні механізми фінансування соціальних послуг;
- досвід, придбаний у межах реалізації Проекту, буде сприяти реформуванню соціальної сфери України.

Включення соціальної відповідальності в базові функції бізнесу є сьогодні актуальним завданням. Пануючою тенденцією в корпоративній політиці стає вирішення таких проблем, як налагодження зворотних зв'язків з інвесторами і споживачами, розгляд їхніх скарг і пропозицій, облік екологічних ризиків. Все це є прямим наслідком того, що корпоративний сектор став усвідомлювати свої зобов'язання перед суспільством, використовувати у своїй діловій практиці принципи соціальної відповідальності, визнавати, що наявність своєї громадської позиції йде йому на користь.

Підприємства, які придбали гарну репутацію у споживачів завдяки своїй активності в соціальній і екологічній сфері, одержують численні переваги: більш широкі можливості по залученню кваліфікованих кадрів, що бажають працювати в соціально відповідальних компаніях, довіра і лояльність споживачів, робітників, партнерів, постачальників, місцевого співтовариства.

Соціальні інвестиції приносять значні переваги для основної діяльності підприємства. До них багато в чому застосовні вимоги, що й до інвестицій в основну діяльність підприємства: відповідність стратегії розвитку бізнесу; наявність конкретних індикаторів соціального ефекту і впливу на основну діяльність підприємства, методів прийняття рішень.

Перспективами подальших розробок у даному напрямку є поглиблення аналізу ринку соціальних інвестицій в Україні, розробка методології оцінки їх ефективності для підприємств.

Література

1. Доклад о социальных инвестициях в России за 2004 год / Под общей ред. С.Е. Литовченко– М.: Ассоциация Менеджеров, 2004 г. – 80 с.
2. Лавров В., Кричевский Н. Что такое социальные инвестиции. - <http://www.apn.ru/publications/article1776.htm>
3. Закон України «Про рекламу», 3 липня 1996 р., № 270/96 – ВР // Вісник податкової служби України .- 2006.- №25-26.- С.31-40.
4. Закон України «Про благодійність та благодійні організації», 16 вересня 1997 р., № 531/97 - ВР // Урядовий кур'єр. – 1997. – 11 жовт.
5. Орлова Е. Не расходы, а выгодные инвестиции // Эксперт Урал. – 2004. - № 28 (245). – С. 43-48.
6. Report on socially investing trends in the United States. – 2005. – 74 p. - <http://www.socialinvest.org/resources/sriguide/srifacts.cfm>
7. Принципы ответственного инвестирования. Инициатива генерального секретаря ООН, реализованная благодаря Финансовой инициативе ЮНЕП и «Глобальному договору» ООН. – 6 с. - www.unpri.org/files/pri_rus.pdf
8. Принципы ответственных инвестиций. Внедрение, оценка и руководство // Отчет секретариата ЮНЕП о результатах 2007 года. Финансовая инициатива ЮНЕП. – М. – 40 с. - http://www.wwf.ru/data/pub/pri_report_for_web.pdf
9. Сайт Агентства «Социальные инвестиции» <http://www.socinvest.org/>
10. Сайт Украинского фонда социальных инвестиций <http://www.usif.kiev.ua/pro.php>

Рекомендовано до публікації
д.е.н., проф. Вагонова О.Г. 26.05.08

Надійшла до редакції
29.04.08